

Mírová smlouva versailleská.

Úvaha o jejích změnách.

Dr. Jiří Kojcký.

Světová válka rozsahem a následky nemá rovnocenného příkladu v dějinách; nadělala za čtyři roky 6 milionů invalidů, dvakrát tolik mužů připravila o život na bojištích všech pěti dílů světa a to, co stála hospodářsky, nelze ani spočítati, natož nahraditi.

Též mírová smlouva versailleská — která je jednou z pěti smluv obnovivších po světové válce mír — rozsahem mnohonásobně předčí mírové smlouvy dřívějších dob. Je zakončena daleko četnější řadou podpisů než vidíme u smluv minulosti,¹⁾ oproti nimž má také o jeden autentický text více: kromě francouzského též anglický.²⁾ Nebyla uzavřena ve jménu nejsvětější a nerozdílné trojice jako legitimistický traktát vídeňského kongresu 1815, ani ve jménu všemohoucího boha, jehož se dovoláváno ve většině významnějších smluv prvé polovice stol. XIX. Mírové smlouvy té doby zjišťovaly též výslovně stereotypní větou, že bude nadále *věčný* mír. Versailleská smlouva mluví v úvodě o *trvalém* míru.

Ponechávajíc stranou tyto vnější pohledy, co nového přinesla ve svých stěžejních ustanoveních.

První větou ustanovila konec válečného stavu mezi smluvními stranami (mocnostmi spojenými a sdruženými na straně

¹⁾ V záhlaví je uvedeno 28 států jako smluvní strany. Na konci je 68 podpisů. Za Československo podepsali Dr. Kramář a Dr. Beneš.

²⁾ Následkem toho je ve smlouvě a to právě v Úmluvě o Společnosti národů několik nesrovnalostí. V jejím úvodu uznávají strany francouzským textem, že je dlužno »zachovávatí přesně předpisy mezinárodního práva, uznávané *od nynějška* (*désormais*) za závazné normy jednání vlád«, ačkoli bylo zřejmé úmyslem stran, jak to jasně vyjádřil text anglický, »uzavřítí tuto úmluvu o Společnosti národů, aby bylo dosaženo mezinárodního míru a bezpečnosti dokonalým upevněním uvědomení o mezinárodním právu jakožto *nynějším* řádu (*as actual rule*) mezivládních styků«. Nemá býti přece řečeno, že před uzavřením mírové smlouvy nebyly předpisy mezinárodního práva uznány za závazné normy. V čl. 8. pak určuje francouzský text, že odzbrojovací programy mají býti revidovány nejméně každých 10 let, *je-li třeba* (*s'il y a lieu*); v textu anglickém povinnost revise nejméně (*at least*) každých deset let není více omezena. Menší nesrovnalosti v čl. 118, 196, 289. Neautentický český překlad se přidružuje textu francouzského nejsa vždy přesný (překlad slova *inaliénable* v čl. 80).

jedné a Německem na straně druhé). Formou zcela obdobnou smlouvám starším pak upravila hranice, politické změny, práva a zájmy poražené strany, její poměry vojenské, námořní i vzduchoplavecké, válečných zajatců i hrobů, náhradu škod i věcí finanční a hospodářské, vzduchoplavbu, záležitosti přístavů, vodních cest i železnic a stanovila záruky provedení.

Novotami zásadního významu jsou I. část smlouvy (Úmluva o Společnosti národů, uzavřená za účelem rozvoje součinnosti mezi národy i zaručení míru a bezpečnosti), XIII. část (organizace práce, utvořená za účelem podepření obecného míru, který může spočívat jenom na podkladě sociální spravedlnosti) a sporná — neprovedená — ustanovení trestní.

Strany se zavázaly nejen dodržovati stav v době uzavření smlouvy již existující nebo smlouvou zaváděný, nýbrž i v některých případech uzavřítí nějaké smlouvy v budoucnu nebo uznati smlouvy, jež teprve v budoucnu budou uzavřeny či uznati hranice, jež teprve budou vytyčeny.

Za typické příklady může sloužiti toto: Německo zavázáno, že uzná a schválí všechny budoucí úmluvy o obchodu zbraněmi a lihovinami (čl. 126), i smlouvy, jimiž *bude* nahrazena úmluva z r. 1839 o belgické neutralitě, která se mírovou smlouvou ruší (čl. 31), že uzná hranice Československa (čl. 81) atd.

Čelné mocnosti spojené a sdružené (t. j. Velká Británie, Francie, Itálie a Japonsko) se zase zavázaly v čl. 104 sjednati znění smlouvy, která bude uzavřena mezi Polskem a Gdaňskem až toto svobodné město bude ustaveno (což se stalo dne 15. listopadu 1920; od té doby je Gdaňsk polosuverénním státem pod protektorátem Polska — které vede jeho zahraniční záležitosti omezeno právem veta, příslušejícím vrchnímu gdaňskému komisaři při uzavírání smluv — a pod ochranou Společnosti národů). Smlouva, ke které podle čl. 104. došlo, zkracuje však Polsko v svobodném užívání a používání vodních cest, doků atd., které mu mělo býti podle téhož článku zaručeno »bez jakéhokoli omezení«; zkrácení záleží ve vytvoření mezinárodní »Přístavní a vodocestné rady«, které přísluší správa těchto zařízení.³⁾

Článkem 241 se Německo zavázalo vydati předpisy potřebné k úplnému provedení náhrady škod, což se stalo zákonem ze dne 31. srpna 1919.

Některé závazky jsou bez časového omezení, tedy věčné, leč by byly změněny se souhlasem všech signatářů. Jiné jsou změnitelné bez zvláštního souhlasu, a to buď způsobem předem ve smlouvě stanoveným, nebo jinak, když se dohodnou jenom někteří signatáři, na té které věci zvlášť interesovaní.

Tak článkem 65. zavedený režim ve štrasburském a kehlském přístavu pozbyl působnosti po 7 letech, nájem prostor

³⁾ Louis le Fur »Nástin mezinárodního práva veřejného« 1934, str. 123.

v hamburském a štětínském přístavu pro potřeby Československa je určen na 99 let (čl. 364.).

Stanovy reparační komise (příloha 2. osmé části smlouvy) mohly býti měněny jednohlasným usnesením vlád v ní zastoupených.

Ze závazků pomíjejících výpovědi nejdůležitější jsou ty, jež plynou z Úmluvy o Společnosti národů.

Závazky s platností časově neomezenou jsou povinnosti vrátiti některé věci (archivy Belgie, čl. 38, Francie, čl. 52, Číně hvězdářské přístroje, odvezené za boxerského povstání roku 1901, čl. 131, lebku sultána Makauy, odnesenou z Německé Východní Afriky a pod.), vykonati určité platy nebo vzdáti se práv.

Z platů nejdůležitější jsou reparace, t. j. náhrada škod způsobených za války osobám občanským (do toho pojaty též pense pozůstalých a příspěvky příslušníkům mobilisovaných osob) a restituce (vrácení sekvestrovaného a zavlčeného majetku). V čl. 231. uznalo Německo prohlášení spojených a sdružených vlád, že je spolu se svými spojenci odpovědno jako původci za škody spojených a sdružených vlád a jejich státních příslušníků následkem »války vnucené jim napadením od Německa a spojenců«. Historie reparací je smutná. Jednání o nich bylo těžké a nekonečné. Německo se vyhýbalo splnění platebních závazků, spojenci pak leckdy nedbali ustanovení mírové smlouvy o reparační komisi, která byla jediná pověřena článkem 233. určením výše německých náhrad (první číselné určení výše reparací 132 miliardami zlatých marek bylo stanoveno r. 1921 na spojenecké konferenci v Londýně, nikoli reparační komisí). Po několikeré změně způsobu placení (plán Dawesův, pak Youngův, jež měl platiti do r. 1988) a po t. zv. Hooverově jednoletém moratoriu nastalo dne 9. července 1932 v Lausanne konečné rozhodnutí signatárních mocností, jímž nezaplacené dosud reparace omezeny na 3 miliardy zlatých marek (a to splatných po tříletém moratoriu).⁴⁾ Za národně socialistického režimu v Německu není nyní na placení ani pomýšlení. Vedle toho vzalo na sebe Německo náhradu škod francouzských příslušníků v Kamerunu z doby předválečné (čl. 124.), škod evropské komise dunajské a pod.

Na druhé straně mocnosti nabyvší německého území jsou povinny převzít poměrnou část německého státního dluhu (výjimku tvoří Francie stran Alsaska-Lotrinska).

Bez časového omezení se vzdalo Německo svých práv v cizině (v Siamu, Šantunu, [Kiaučau] a pod.)

Politicky nejdůležitějšími závazky bez časového omezení

⁴⁾ Do 20. ledna 1930 zaplatilo Německo 19.924,549.145 zlatých marek na reparacích, 5.062,922.559 zl. marek na nákladech okupačních armád. Válka stála spojence asi 1,040.000,000.000 zl. franků (Š. Osuský ve »Slovníku veřej. práva« III., str. 757.)

jsou zákaz opevnění na březích Rýna (na levém vůbec, na pravém do 50 km, čl. 42 a 180)⁵⁾, v úžině mezi mořem Severním a Baltickým a na Helgolandě (čl. 116), ustanovení o nezczitelnosti rakouské nezávislosti bez souhlasu Rady společnosti národů (čl. 80.) a o respektování nezávislosti všech území, jež byla částí bývalého Ruska (čl. 193).

Rovněž časově neomezený je závazek omezení německých vojenských sil (čl. 159. a násl.) na 7 divisí pěchoty a 3 divise jezdeckta (ne více než 100.000 mužů i s důstojnictvem), doplňované dobrovolníky s dvanáctiletou služební dobou (čl. 173. uložil zrušení obecné povinnosti vojenské), na 6 obrněnců, 6 lehkých křižníků, 12 torpedoborců a 12 torpedových lodic (s vyloučením ponorek) s námořnictvem doplňovaným dobrovolníky jako u pozemní armády. Míti válečná letadla a říditelné vzducholodi, jakož i letecké vojsko bylo Německu vůbec zakázáno (č. 198.).

Zajímavý je závazek čl. 279., podle něhož je Německo povinno bez časového omezení schváliti jmenování spojeneckých konsulů na svém území, čímž vlastně pozbylo práva udělovati »exequatur« (kteréžto právo v sobě obsahuje možnost odepření takového »exequatur«).

Závazky bez časového omezení vzaly na sebe i některé mocnosti spojené a sdružené: Československo (čl. 86.) a Polsko (čl. 93.) vzaly na se určité povinnosti ke svým minoritám a k zachování svobody obchodu. Všichni signatáři uznali výslovně smlouvu francouzsko-monackou z roku 1918 (kterou nabyla Francie protektorátu nad Monakem) a článkem 438 se zavázali k ochraně náboženských misí křesťanských. Dodržení závazků z mírové smlouvy plynoucích bylo zabezpečeno sankcemi. Klausule vojenské, námořní a vzduchoplavecké, k jejichž provedení byla uložena časová mez (na př. snížení počtu vojska do 31. března 1920 podle čl. 160.) byly postaveny pod dozor spojeneckých komisí. Veškeré závazky ze smlouvy jsou postaveny pod ochranu Rady společnosti národů v tom smyslu, že tato smí podle čl. 213. podrobiti Německo jakémukoli vyšetřování, dokud mírová smlouva zůstane v platnosti. V případě nesplnění reparačních závazků měla navrhnouti reparační komise vhodná opatření ve formě zákazů a donucovacích prostředků rázu hospodářského a finančního; spojenecké vlády byly vůbec oprávněny k jakýmkoli opatřením, jež by v takovém případě pokládaly za vynucená okolnostmi (na podkladě tohoto oprávnění bylo v roce 1923 obsazeno Poruří).

Spory o výklad ustanovení týkajících se přístavů, vodních cest a železnic mají býti řešeny tak, jak určí Společnost národů, která může kdykoliv navrhnouti revisi těchto ustanovení, jež

⁵⁾ Postavený ještě pod zvláštní ochranný závazek Německa, Belgie, Francie, Vel. Britanie a Italie rýnským paktem ze dne 16. října 1925 (první z řady t. zv. smluv locarnských).

se vztahují k trvalému právnímu řádu (na př. správa Dunaje mezinárodní komisí podle čl. 347. a násl.). Závažnější spory o ustanovení, týkající se kielského průplavu patří podle čl. 386. před soud zřízený Společností národů, tedy před stálý soud mezinárodní spravedlnosti.⁶⁾

Všeobecné záruky provedení smlouvy spočívaly v patnáctiletém obsazení západních břehů rýnských i s předmostími na druhé straně, jež mohlo býti prodlouženo. Plnění povinností uložených organisací práce (XIII. část smlouvy) pak je zabezpečeno »trestními opatřeními hospodářského rázu«, jež mají býti v případě potřeby provedena podle nálezu Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti.⁷⁾

První změna oproti stavu mírovou smlouvou ustanovovanému nastala již před jejím podepsáním: Dne 21. června 1919 bylo ve skotském zálivu Scapa Flow potopeno německým admirálem von Ruyterem německé válečné loďstvo tam internované. (Nebylo to porušení nepodepsané dosud mírové smlouvy, nýbrž úmluvy o příměří; spojenci žádali náhradu škody a potrestání admirálovo, Němci hájili oprávněnost opatření admirálova, který prý jednal podle rozkazu obdržného pro případ, že příměří vyprší a nebyl informován o tom, že příměří bylo prodlouženo.)

Další otřesy zažila smlouva rovněž před vejitím v právní platnost:

Čína odepřela podpis pro nesouhlas s články 156.—158., jimiž německá práva na čínském území (Kiau-čau) byla převedena na Japonsko. Odepřením podpisu ztratila Čína postavení smluvní strany. Záležitost sama byla urovnána teprve na washingtonské konferenci r. 1922, kde zvláštní smlouvou Japonsko zmíněná práva postoupilo zpátky Číně.

Spojené státy americké odepřely ratifikovati mírovou smlouvu (pro odpor k členství ve Společnosti národů), takže rovněž nejsou smluvní stranou. V důsledku toho byly nuceny ujednatí s Německem zvláštní mírovou smlouvu dne 25. srpna 1921, v níž si vyhradily všechny výhody z versaillské smlouvy plynoucí, aniž by byly vázány úmluvou o Společnosti národů; rovněž nepřevzaly závazků, plynoucích z ustanovení o hranicích Německa, z politických klausulí a z organisace práce. Nepřevzaly tedy odpovědnost za mírové dílo jakožto celek.

Hranice smlouvou určené doznaly změn hlavně v důsledku plebiscitů; možnost takových změn byla předvídána. Plebiscit ve Šlesviku skončil v I. pásmu dne 10. února 1920 ve prospěch Dánska, ve II. pásmu dne 14. března 1920 pak ve prospěch

⁶⁾ První takový spor byl řešen zmíněným soudem již r. 1923. Německo bylo na žalobu Francie odsouzeno k náhradě škody způsobené tím, že r. 1921 zabránilo průjezd Kielským průplavem parníku, vezoucímu válečný materiál do Gdaňska.

⁷⁾ Bližší viz v mojí studii »Exekuce v právu mezinárodním«, »Všehrd«, roč. XVI., str. 54. a 58.

Německa; hranice určeny podle výsledků konferencí velvyslanců v květnu téhož roku. Plebiscit provedený ve Východních Prusích dne 11. července 1920 udržel toto území (Allenstein a Marienwerder) díky víc než 90% hlasů Německu.

Území Eupen a Malmédy odstoupilo Německo Belgii, jež byla zavázána čl. 34. do 6 měsíců dáti obyvatelstvu možnost, aby se vyslovalo pro připojení k Německu. Německá literatura to nazývá *nepravým plebiscitem*⁸⁾; skončil zdrcující převahou ve prospěch Belgie.

Za zvláštních obtíží byla určena hranice Horního Slezska konferencí velvyslanců dne 20. října 1921, neboť plebiscitem dne 20. března 1921 byla zjištěna absolutní většina pro Německo, avšak některé význačné obce vykazovaly pozoruhodné polské většiny, takže spojenci požádali o rozhodnutí Radu Společnosti národů.

Poslední byl plebiscit v Sárském území dne 13. ledna 1935. Na základě jím z 90% ukázané většiny pak Rada Společnosti národů uvedla Německo 1. března opět ve vládu nad zmíněným územím.

Území klajpedské (Memel), jež bylo čl. 99. prohlášeno za kondominium Vel. Británie, Francie, Itálie a Japonska (obyvatelstvo si pro ten čas zachovalo německou státní příslušnost podobně jako v Sáře), bylo přiznáno konferencí velvyslanců dne 16. února 1923 Litvě.

Britský protektorát nad Egyptem, jež Německo v čl. 147. uznalo, byl zrušen, když Egypt r. 1922 nabyl omezené nezávislosti.

Ustanovení čl. 116. a 117., jimiž zrušeny německé smlouvy s bolševickou vládou a Rusku vyhrazeno právo na německé reparace a restituce, byla modifikována t. zv. rapalskou smlouvou ruskoněmeckou (podepsanou za trvání janovské konference dne 16. dubna 1922), kterou se obě strany vzdaly všech nároků na jakékoli odškodnění nebo náhrady jak za události válečné, tak za majetková opatření sovětských republik vůči německým příslušníkům.

S politického hlediska jsou zvláště vážnými změny nastalé v členství ve Společnosti národů. Zakládajících členů, kteří podepsali mírovou smlouvu, bylo 27 (mezi nimi Československo; Ecuador však uskutečnil svůj vstup teprve r. 1934, Spojené státy americké pak odepřevše ratifikaci se členem nikdy nestaly); 13 dalších států bylo smlouvou přizváno k přístupu. Německo vstoupilo do Společnosti r. 1925, ale již r. 1933 ohlásilo svoje vystoupení, jež může nabýti moci práva dnem 21. října 1935.

Neproveden zůstal čl. 227., vznášející veřejnou obžalobu

⁸⁾ Proto, že se Německo vzdalo území bezvýhradně a pro nedostatek mezinárodní kontroly při plebiscitu (Hatschek-Strupp: »Wörterbuch für Völkerrecht und Diplomatie«).

na Viléma II. pro nejhrušší porušení zásad mezinárodní mravnosti a posvátné autority smluv. Soud, jenž měl býti pro tu příležitost jmenován čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými a podle nejvyšších zásad mezinárodní politiky určití trest, jaký uzná za vhodný, se nikdy nesešel, protože spojenci 16. února 1920 upustili od žádosti za vydání excísařovo (Nizozemskem odpírané) pod podmínkou, že viníci budou potrestáni. Rovněž nedošlo k vydání německých příslušníků, obžalovaných z činů, přičicích se zákonům a zvykům válečným (požadovanému čl. 228.).

Ustanovení čl. 227. patří k nejspornějším. Již před podepsáním namítala německá delegace jak nepřipustnost retroaktivity (v době spáchání činů excísaři za vinu kladených nebyly tyto činy postaveny pod trestní sankci), tak nezaručenost objektivitv soudců, vybraných z řad nedávných nepřátel, z kteréhožto důvodu by neměl býti proces odnímán soudům německým. Na to Cleménçau 16. června 1919 odpověděl, že rozsouzení nelze svěřiti spolupachatelům, stran nestrannosti pak že jsou mocnosti odhodlány odvolati se k soudu dějin; upozornil též, že obžaloba není rázu právního co do podstaty, nýbrž co do formy a je otázkou mezinárodní politiky — forma soudní byla volena jen proto, aby byla obviněnému zajištěna všechna práva obrany a aby se dostalo rozsudku co nejslavnostnější formy.

Tímto autenticky interpretovaným pojetím pozbývá na významu zásadní odpor německé internacionalistiky, tvrdící, že předpis čl. 227. je falešným tvrzením o *trestní* odpovědnosti za mezinárodní delikty (což hájili pouze starší spisovatelé, jako Grotius a Wattel). Je tedy nesprávným taktó odůvodněné dřívější stanovisko Struppovo⁹⁾, označující ustanovení čl. 227. za nestvůrné (ungeheuerlich). Skutečnosti odpovídá jeho pozdější, opravený názor,¹⁰⁾ že články 227. a 228. jsou normami speciálními, vytvořenými ad hoc bez precedence.

Nelze ovšem zakrývati, že ustanovení ta skrývají v sobě leckteré protivy. Jedná se tu o bývalého císaře, tedy o osobu, jež ani v dobách císařských nebyla subjektem mezinárodního práva, která však má býti předmětem řízení mezinárodního (na podkladě mírové smlouvy). Mírová smlouva tu tedy vytvořila pro Viléma Hohenzollerského jistou mezinárodní subjektivitu, ukládajíc mu povinnost zodpovídati se před mezinárodním tribunálem. Předmětem řízení měly býti činy jím spáchané, avšak v době činu přiřitatelné mocí jeho postavení nikoli jemu samému, nýbrž císařství německému; poněvadž tehdy toto jednání podléhalo kritice jedině s hlediska vnitrostátních zákonů německých, lze si ztěží představití jeho přezkoušení

⁹⁾ »Theorie und Praxis des Völkerrechts« 1925, str. 78.

¹⁰⁾ Dr. K. Strupp: »Eléments du Droit International Public« 1927, str. 227.

s hlediska »zásad mezinárodní politiky«. Vilém tedy měl být podroben mezinárodnímu řízení, jež nemělo být řízením soudním, ale mělo skončit trestním rozsudkem za činy, jež byly přičitatelný státu a mezinárodním aktem (mírovou smlouvou) byly prohlášeny dodatečně za přičitatelné soukromé osobě, která byla jejich původcem.

V tomto pomalém procesu změn, jakému dosud podléhala každá mírová smlouva, působilo jako blesk jednostranné zrušení německého závazku o snížení počtu armády a zrušení branné povinnosti. Stalo se tak vydáním zákona ze dne 16. března 1935, jímž byla zavedena v Německu všeobecná branná povinnost a mírové vojsko více než ztrojnásobeno na 36 divisí.

Ve vládním provolání byl tento krok odůvodněn tvrzením, že odzbrojovací ustanovení versailleské smlouvy byla druhou stranou jejím zbrojením jednostranně porušena. Taková ustanovení však nacházíme jedině v Úmluvě o Společnosti národů, jejímž čl. 8. členové uznali, že udržení míru vyžaduje omezení státního zbrojení, v důsledku čehož má Rada připravit programy tohoto omezení a členové Společnosti se zavázali oznamovat si údaje o míře a rozsahu svého zbrojení. Avšak toto uznání nebylo nikým odvoláno, omezení zbrojení je předmětem permanentní odzbrojovací konference pod patronací Společnosti národů a členové poskytují informace o svém zbrojení, jež pak Společnost uveřejňuje. Jiným textem, jehož by se snad mohlo Německo dovolávat, je *úvod* k části V. mírové smlouvy »Klausule vojenské«, jež zní: »Aby bylo umožněno připravit obecné omezení zbrojení u všech národů, zavazuje se Německo dbáti přesně klausulí vojenských... takto stanovených: ...«

Nehledíc k tomu, že tento německý závazek *není ničím podmíněn*, existence permanentní odzbrojovací konference ukazuje nepřiléhavost vývodů vládního prohlášení. Spojenci na sebe nevzali mírovou smlouvou žádných odzbrojovacích závazků a nemohli je tudíž ani porušit.

Ostatně ani řádné zjištění, že některé ustanovení bylo Spojenci porušeno, nedávalo by podle pozitivního práva mezinárodního Německu právo odstoupiti zcela nebo částečně od smlouvy.¹¹⁾ Vládní provolání ostatně samo opustilo tuto půdu zmiňujíc se o ochotě Německa přijmouti odzbrojovací návrh MacDonaldův, který prý ztroskotal pro odpor jiných států; protože prý za těchto okolností nebyla uskutečněna rovnopráv-

¹¹⁾ V literatuře mezinárodního práva je o té věci hodně nejednotnosti. Četní klasičtí spisovatelé, jejichž díla jsou vesměs prodchnuta více méně zásadami práva přirozeného, hájí možnost vypověděti jednostranně smlouvu, jež byla druhou stranou porušena. Tak Oppenheim (»Mezinárodní právo« I., str. 619) i de Louter (»Le Droit International Public Positif«, str. 509).

Názor v textu hájený zastává rozhodně Dr. Karel Strupp v »Éléments du droit international public«, str. 191, jež přiznává při porušení smlouvy druhé straně pouze právo reciprocity (výkon represálií).

nost Německu slíbená, toto prý bylo nuceno opustiti odzbrojovací konferenci i Společnost národů. Toto, jakož i to, že další německé návrhy na všeobecné zavedení krátkodobé vojenské povinnosti byly zamítnuty, má být důkazem, že spojenci nejsou ochotni ani k dodatečnému uskutečnění odzbrojení.

Tu se tedy zjišťuje, že Německo po zamítnutí MacDonalda plánu ze dne 16. března 1933,¹²⁾ se cítilo zkráceno v rovnoprávnosti, přislíbené mu t. zv. »deklarací Pěti« ze dne 12. prosince 1932 (ovšem pod výminkou »v režimu, který by pro všechny národy znamenal bezpečnost«). Jak vidno, jde tu vesměs o akty z doby více jak 10 let po uzavření mírové smlouvy. MacDonaldův plán přiznával Německu právo na 200.000 vojáků (tedy víc jak versailleská smlouva) a »deklarace Pěti« vázala jenom Vel. Britanii, Francii, Itálii, Německo a Spojené státy americké, nehledíc k její povaze jakožto »deklarace«, takže všechny tyto akty potřebovaly sankce v podobě souhlasu všech signatářů versailleské smlouvy. Německo si tedy nemůže stěžovati na porušení versailleské smlouvy jinými, nýbrž na nejvyšší na malou ochotu smluvních stran ke změně jejích vojenských klausulí.

Těsně po válce v německé publicistice oblíbená námitka neplatnosti závazků z mírové smlouvy (»versailleského diktátu«), protože byly vynuceny, není více vážně připomínána. O právní platnosti mírových smluv nebývalo pochyb, ačkoli byly poraženou stranou uzavřeny vždy jen proto, že pro případ nepřijetí podmínek hrozilo pokračování v prohrané již válce. Hrozící pokračování ve válce nelze tu pojímati jako donucení k mírové smlouvě — pokud se tím neporušuje nějaký závazek, převzatý úmluvou o příměří. Nedovolené donucení k uzavření mírové smlouvy by muselo být porušením úmluvy o příměří nebo porušením práv parlamentářů. Takové věci se při uzavření mírové smlouvy versailleské nestaly. Německá věda sama uznává, že vítězové měli právo uložit Německu omezení vojenských sil, avšak to, že je pak Německo odsouzeno k bezbrannosti proti cizí zvlí, nazývá »nemravným prvkem ve versailleské smlouvě«¹³⁾ zapomínajíc, že tu jde o dvě stránky téže věci, takže schválení jedné vylučuje odsouzení druhé. Proto tu část vládního provolání, v níž se přiznává přání zabezpečiti mocenské prostředky, nutné pro zachování celistvosti Německa a jeho hodnocení jako spoluručitele obecného míru, jest rovněž označiti za snahu po vytvoření nového státu, odchýlného od stavu, vytvořeného versailleskou smlouvou, a nikoli za výtku nedodržení smlouvy druhou stranou.

Ani stavu nouze se nemůže Německo pro ospravedlnění

¹²⁾ Proti němuž samo podalo řadu zásadních pozměňovacích návrhů.

¹³⁾ Hatschek-Strupp: »Wörterbuch für Völkerrecht und Diplomatie«, str. 72, III. díl.

svého postupu dovolávati. Nehledíc ani k tomu, že stav nouze za omluvný důvod v právu mezinárodním pokládá pouze německá věda¹⁴⁾, nelze tu aplikovati ani definice německou literaturou vytvořené. Podle ní má býti stavem nouze takové postavení státu, v němž je ohrožen těžkým a jinak neodvratitelným nebezpečím, které bez porušení jiných, mezinárodním právem chráněných zájmů, by jej pravděpodobně ohrozilo v základech.¹⁵⁾

Provolání se zmiňuje též o vytvoření sovětské armády, čímž vznikl prý živel, který nemohl býti ani tušen při uzavírání mírové smlouvy; v tom by bylo možno shledávati pokus uplatniti zásadu, že každá smlouva časově neomezená se rozumí s mlčky přičiněnou doložkou »rebus sic stantibus«. Tato zásada je mezinárodním právem uznána. Jak teorie,¹⁶⁾ tak praxe¹⁷⁾ však stojí rozhodně na stanovisku, že výpověď opírající se o uplatnění doložky rebus sic stantibus nesmí býti uskutečněna jednostranně. Při bližším zkoumání se podle Anzilottiho tato otázka vymezuje takto: Jestliže jedna strana chce odstoupiti od smlouvy a ostatní strany nesouhlasí, platí mínění a vůle každé strany stejně. Z nesouhlasu tu vzniká spor o oprávněnosti důvodů stranami uváděných, který musí býti odstraněn způsobem, předepsaným pro řešení mezinárodních sporů. Rozhodnutí, zdali jsou tu podmínky pro uplatnění zásady »rebus sic stantibus«, jest v podstatě výkladem smlouvy.

Je nepochybné, že těmito zásadami se musí posuzovati německý postup.

Porušení vojenských závazků z mírové smlouvy má význam pro vystoupení Německa ze Společnosti národů. Podle čl. 1. každý člen může dvě leta po předchozím oznámení vystoupiti *pod podmínkou*, že splní do té doby všechny své mezinárodní závazky. V literatuře není neznámý názor, že ustanovení čl. 1. není praktickým,¹⁸⁾ patrně pro svoji neurčitost,

¹⁴⁾ Ani Rakušan Strisower ho neuznává: »Der Krieg und Völkerrechtsordnung« 1919.

¹⁵⁾ Strupp: »Das völkerrechtliche Delikt« a »Theorie und Praxis des Völkerrechts«, str. 79.

¹⁶⁾ Srovnej na př. přesné výklady Anzilottiho (»Lehrbuch des Völkerrechts« 1929, str. 356 a násl.).

¹⁷⁾ R. 1870 Rusko prohlásilo, že se necítí býti více vázáno ustanoveními čl. 11, 13 a 14 smlouvy ze dne 30. března 1856, jimiž byl zakázán vjezd válečných lodí do Černého moře a opevňování jeho břehů. Věc byla sice nově upravena smlouvou ze dne 13. března 1871, již se zúčastnili všichni signatáři smlouvy dřívější, ale ve zvláštním protokolu byla během jednání (17. ledna 1871) zjištěna podstatná zásada práva mezinárodního, že žádný stát se nemůže ani částečně zbaviti smluvních závazků jinak než za souhlasu všech smluvních stran. Podobné zjištění je též v úvodu smířčích a rozhodčích smluv československo-německé a polsko-německé, uzavřených v Locarnu r. 1925.

¹⁸⁾ Tak na př. Olof Hoyer: »Le Pacte de la Société des Nations« 1926, str. 37. Poctivě se s otázkou vypořádali známí komentátoři paktu Schükking a Wehberg (»Die Satzung des Völkerbundes« 1924, str. 255).

ježto každý stát má spoustu závazků, rozmnožovaných každodenním stykem s jinými státy. Avšak to právě nutí si ujasnit, jak nutno postupovati. Zabývá se posuzováním, zdali stát všechny mezinárodní závazky splnil, je možno teprve po úplném vypršení dvouleté výpovědní lhůty. Po uplynutí této lhůty nejde při řešení otázky o spor (předpokládá dlužno, že vystoupivší stát bude tvrditi, že mezinárodních závazků neporušil) v lůně Společnosti, nýbrž o spor mezi Společností jako stranou a vystupujícím státem. Tento spor může řešiti jedině rozhodčí soud. Pro foro interno¹⁹⁾ ovšem může Společnost národů zjistiti porušení závazku a z něho plynoucí neplatnost vystoupení ze Společnosti tím, že si Rada vyžádá i bez účasti vystouplého státu dobré zdání Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti a na jeho podkladě učiní rozhodnutí.

Aniž by se předbíhalo výsledkům konečného vyřízení této věci, možno konstatovati, že postup Německa při vydání zákona o všeobecné branné povinnosti a rozmnožení armády je jednostrannou výpovědí některých předpisů smlouvy, porušující právo mezinárodní ve vztahu k určitým státům (signatářům versailské smlouvy); jde tu o typický mezinárodní delikt.²⁰⁾ Jednostranný tento postup by se mohl krýti jedině teorií dokonáných skutků (théorie des faits accomplis) — dnes žádným právníkem již nezastávanou. V této teorii jedině nalézaly ospravedlnění podobné případy v minulosti, jako na př. vzpomenuť postup Ruska v otázce černomořské, anexe Bosny Rakousko-Uherskem r. 1908 (uznaná Tureckem, nikoli však ostatními účastníky berlínského kongresu, na němž byla Rakousku svěřena jenom správa a okupace), nebo po světové válce obsazení Vilna Polskem dne 9. října 1920 (což bylo porušením demarkační čáry, stanovené na žádost Polska Společností národů).

Úmluva o Společnosti národů poskytuje stranám možnosti k revidování nebezpečných, zvlášť obtížných nebo obsolétních ustanovení. Je též možno za součinnosti Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti zjistiti, že došlo k porušení závazku a vznikla povinnost k navrácení v předešlý stav. Ježto jde v přítomném sporu o výklad smlouvy, má býti uklizen rozhodčím nebo soudním řízením podle úmluvy o Společnosti národů, jejímž je Německo dosud členem. Sankce pro případ, že by zavázaný porušil předpis čl. 13 »noctivě dostáti vynesnému rozsudku« by navrhla Rada: zákroky členů Společnosti za účelem nátlaku hospodářského, finančního nebo branného.

Navržení a provedení takových sankcí je však věcí politickou, pro jejíž bližší posuzování není místa v pojednání právnickém.

¹⁹⁾ Ale jen pro foro interno, tedy závazně jedině pro Společnost národů a její členy, což, jak se zdá, přehlížejí Schücking a Wehberg.

²⁰⁾ Definice Struppova.